

Г.Д. ТАРАСЕНКО, *д.е.н., професор*,
 О.С. ТАРАСЕНКО, *к.е.н.*,
 Донецкий национальный технический университет

**ДО ПИТАННЯ ПРО СОЦІАЛЬНЕ СПРЯМУВАННЯ СУЧАСНИХ
 МОДЕЛЕЙ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ**

Запропонована тема статті за умови сучасної рецесії може здатися на перший погляд не актуальною. Але теорія і практика свідчать, що не можуть бути не актуальними соціальні складові життєдіяльності людини за будь-яких умов і у будь-який період.

Відомо, що Велика депресія 30-х років ХХ століття пробудила до життя усвідомлення як економістами теоретиками, так і представниками влади того, що наступає епоха активізації рішучих дій не тільки в економіці як такої, а й в соціальній сфері. Таким був «Новий курс» Ф.Д.Рузвельта за кейнсіанськими рецептами, який реалізовано у США. Тенденція посилення соціального фактора на економіку в цілому зберігалася протягом другої половини минулого століття і на початку нового. Потенційні і не повністю реалізовані можливості суспільства у цьому напрямі зберігаються навіть за умов кризи. У всякому разі, законодавчий орган України (за всіх політичних розбіжностей) прийняв низку законів щодо соціального захисту населення.

За методологію аналізу прийнято в основному кейнсіанську і посткейнсіанську платформи відносно сучасного стану економічних систем та практика ринкового господарювання в українському суспільстві.

З самого початку маємо оговорити наступні методологічні вихідні аналізу проблем статті.

По-перше, автори відкидають все ще, на жаль, існуючу в нашій економічній теорії тезу, що соціальна сфера є лише споживачем матеріальних і фінансових ресурсів, оскільки вона не відображає реальні, іманентні причинно-наслідкові зв'язки між економічним і соціальним. Але факт таких зв'язків науково доказано ще К.Марксом, а у 30-70 рр. ХХ ст. такими видатними вченими, як Дж.К.Гелбрейт [1], Е.Денісон [2], Л.Ерхард [3], Дж.М.Кейнс [4], А.Маслоу [5]. Зокрема було аргументовано вплив на ВВП та економічне зростання соціальних цілей корпорації (Гелбрейт), роль освіти у створенні ВВП (Денісон), роль мотивації праці (Маслоу), стимулювання праці соціальною сферою підприємства (фірма Фіат), соціальний захист за умов загального добробуту (Л.Ерхард), теорія людських відносин, теорія

«держави добробуту» тощо. Найбільш завершеного вигляду положення про єдність економіки і соціальних потреб набуло, на нашу думку, в концепції ефективного попиту Кейнса, яка на практиці переросла у стале уявлення про роль соціальної сфери (зокрема доходів населення) в забезпеченні оптимального співвідношення між попитом на товари та послуги і їх пропозицією та ролі в ньому держави.

По-друге, автори не сприймають позицію, за якою ринок як такий, об'єктивно маючи так звані провали, не може за визначенням забезпечити соціальне спрямування економічної моделі. Слід визнати, що саме економічна ефективність ринкового господарства може бути спрямованою на: створення фінансових механізмів стимулювання працівників; забезпечення перерозподілу доходів населення на користь малозабезпечених; створення національного фонду для надання соціальних трансфертів.

По-третє, одночасно автори не ігнорують того факту, що суттєвий вплив на підвищення інтересу до соціальних проблем як в теорії, так і на практиці вчинила побудована на зовсім інших принципах соціальна сфера, що склалася після Другої світової війни в соціалістичних країнах зокрема Європи. Поряд із принципом безоплатних соціальних послуг (освіта, медицина, турбота про дітей тощо) головним соціальним досягненням, хоча й не безперечним, було повне забезпечення працездатного населення роботою, фактична ліквідація безробіття. На нашу думку, саме цей фактор поряд із поширеною боротьбою людей найманої праці, особливо у 70-х рр. ХХ ст., за свої соціальні права сприяли тому, що у капіталістичних країнах, перш за все Європи і Японії, суттєво зросли державні асигнування на соціальні цілі, що на ділі забезпечувало досить високий рівень ефективного сукупного попиту на споживчі товари та стимулювало інвестиції у виробництво, виробничу та соціальну інфраструктуру, і саме за цей рахунок підтримувалися темпи економічного зростання.

Тим не менше, за всіх періодів розвитку ринкової економіки будь-якої моделі відчува-

© Г.Д. Тарасенко, О.С. Тарасенко, 2009

ється суспільством гостра потреба більш прийняттого рівня задоволення соціальних потреб. Серед них слід вважати повсюдну соціальну нерівність: в одержанні належної освіти (розподіл доходів та усіяка дискримінація), в забезпеченні умов найму та праці (дискримінація іноземних працівників), в мотиваційному механізмі (невиправданий розрив у рівні оплати праці та інших форм її стимулювання), в забезпеченні житловими умовами (за їх кількісними і якісними показниками), в споживанні товарів та послуг (поляризація за кількістю і якістю), в проведенні вільного часу і т.п. Результатом є об'єктивно невиправдана соціальна несправедливість, яка тим чи іншим чином негативно відбивається на економіці. Такий зв'язок визнають вчені майже всіх напрямів економічної теорії. Між тим, зокрема в українській практиці він не враховується.

Метою статті є система доказів за підвищення соціальної мотивації виходу із сучасної кризи та створення умов для майбутнього економічного зростання.

Взагалі можна вважати, що державна соціальна політика розвинутих країн і тих, які переходили від плану до ринку, було поставлено в залежність від структурної перебудови економіки, загального оздоровлення економічної ситуації, що підтверджує теорію єдності економічного і соціального в розвитку суспільства. За всіх відмінностей економічних моделей головне в діяльності держави співпадає: держава стала суб'єктом макроекономічної діяльності в основному за сценарієм Кейнса, як би така інсинуація не сприймалася сьогодні окремими дослідниками. Наведемо приклади.

В економічних моделях за типом США, де ринкова ідеологія і практика її втілення є найрозвинутішою, соціальні послуги людей задовольняються, виходячи із ідеї самозабезпечення через досить високі доходи, включаючи заробітну плату.

Майже той самий принцип закладено навіть у соціальне ринкове господарство за типом ФРГ.

У країнах Скандинавії (зокрема у Швеції) соціальні потреби населення задовольняються в основному за рахунок так званого загальнонаціонального соціального фонду, який формується державою суттєвими (до 60%) відрахуваннями з прибутків суб'єктів підприємництва всіх форм власності до державного бюджету.

В країнах ЄС з 90-х рр. минулого століття й досі набула певної сили соціальна політика за трьома головними пріоритетами: рівень

зайнятості, соціальний захист людини, подолання бідності на основі національних програм і спільного моніторингу оцінки їх реалізації. У стратегії підвищення рівня зайнятості головним вважається узгодження цих питань між країнами ЄС, взаємне посилення макроекономічних і соціальних заходів щодо створення стабільних робочих місць та соціальної інтеграції у цьому напрямі. Характерним є те, що соціальний захист визначено у якості виробничого чинника суспільства та більш ефективного використання трудових і матеріальних ресурсів у рамках співдружності. Зменшенню рівня бідності надається підвищена увага у кожному регіоні співтовариства на основі наукової розробки єдиної методики визначення кількісних і якісних показників вимірювання рівня бідності. Серед пріоритетів тут вважається комплекс таких показників, як доступ до землі, кредитів та інформації, що може реально забезпечити подолання бідності.

Інтерес являє соціальний аспект мексиканської економічної моделі, при формуванні якої соціальну функцію було покладено на державну власність. На основі участі держави у процесі первісного нагромадження капіталу вона спромоглася одночасно створювати такі об'єкти державної власності у сфері освіти, охорони здоров'я, будівництва житла тощо, які гарантували задоволення цих соціальних потреб заради головним чином нормального відтворення робочої сили (наприклад, більш високий рівень оплати праці в державних установах порівняно з приватними). Такий принцип соціального спрямування мексиканської ринкової моделі одночасно забезпечував і соціальний захист, оскільки було створено спеціальні державні компанії та національні державні програми, тобто державні структури, що віддавали пріоритет задоволенню соціальних потреб населення з низькими доходами (наприклад, програми з освіти, охорони здоров'я і харчування). В мексиканській моделі діє й принцип трипартизму: угоди між урядом, профспілками і працедавцями у поєднанні з регулюючою роллю держави щодо соціальної сфери.

Оскільки формування російської моделі економічної системи на шляху до ринку має чимало схожих ознак із українською, а Україна була суттєвою часткою єдиної економіки, коротко розглянемо її. На думку російських вчених [6], специфіка російського вибору лежить у площині, по-перше, історичного досвіду, по-друге, неринкових факторів впливу. За першою позицією побудова ринкових відносин

відбувалася за умови єдиного народногосподарського комплексу економіки, що спирався на єдину енергетичну, транспортну та інформаційну системи Союзу. Сенс переходу на ринкові рейки бачився у можливостях більш високої економічної ефективності порівняно із центральним планом, чого, до речі, не сталося. За другою позицією протягом перехідного періоду виявилися неекономічні фактори, що вплинули на російську економічну модель – політичний хаос і соціальна напруга, що заважає нормальному її розвитку і на сьогодні. Тому два паралельних процеси – створення багатоманітних форм власності і ліквідація однопартійної системи влади потягли за собою, з одного боку, формування змішаної економіки специфічного типу, з іншого боку, необхідність створення соціальних відносин і соціальної сфери зовсім іншого типу порівняно із тим, що існував. Такі дії влади не могли не викликати соціальний протест більшості населення, тим більше, що його життєвий рівень протягом 90-х рр. ХХ ст. суттєво знизився. На тепер російська економічна модель не може бути визнаною такою, що має чітке соціальне спрямування.

Звернемося до України. Перехідний період від плану до ринку проходив майже аналогічно російському. Але особливістю формування нової економічної моделі можна вважати перш за все те, що вона традиційно була зав'язаною на єдину економічну систему. Раптовий розрив традиційних економічних зв'язків болісно вплинув на економічне і соціальне життя країни, що означало глибоку соціально-економічну кризу 90-х рр. минулого століття. Згадувати про це не є завданням статті. Тому звернемо увагу на соціальний аспект процесу становлення нової моделі економічної системи. Чи відповідає стаття 1 Конституції України, де проголошено, що Україна є соціальною державою, сьогоднішньому? На жаль, на сьогодні за 13 років після прийняття Конституції і цього запису в ній в країні не створено соціальної держави. За визначенням одного з українських дослідників, поняття соціальної держави майже співпадає з поняттям соціально орієнтованої економіки і передбачає єдність соціальних інтересів і цілей держави, соціальних груп і громадян. Його висновок: в Україні є доцільність, але немає поки що суттєвих підстав для створення соціальної держави як з економічної, так і з політичної точок зору [7, с.20-21]. З цим важко не погодитися. І все ж розглянемо питання, чи є в Україні підстави для побудови економічної моделі соціального

спрямування. Спробуємо вчинити це поетапно.

На першому етапі (1992-1996 рр.) за ринковою ідеологією відбувався процес відкритого руйнування не тільки економічної, а й соціальної структури попереднього суспільства. Поряд із первісним нагромадженням капіталу, до якого була причетна влада, відбувався повсюдний процес соціальних втрат. Головними напрямками (джерелами, чинниками) таких втрат слід вважати: раптову і різку диференціацію доходів (з децильного коефіцієнту 5:1 у 1988 р. до 50:1 у 2000 р.); масове безробіття (підвищення природного рівня практично від 0 до 8-9 %); падіння реальних доходів населення (у 5 разів на початок ХХІ ст.); швидке зростання бідності (до 40 % на той же період); потреба негайного соціального захисту, включаючи працюючих членів суспільства.

Чинниками такого «спрямування» слід вважати: лібералізацію економіки, що швидко привело до її тіньовизації і криміналізації; дефіцит державного і місцевих бюджетів (до речі, і в тому числі за рахунок роздержавлення виробництва і реалізації горілчаних і тютюнових товарів та низького рівня заробітної плати); масове вивільнення працівників з підприємств та їх банкрутство; суттєве зниження фінансування сфер освіти, науки, охорони здоров'я, культури і спорту; відсутність будь-яких законів чи державних заходів адекватних ринковому механізму соціального захисту населення; неадекватна пенсійна система; криза житлово-комунального комплексу; інфляція (середина 90-х рр. відзначалася п'ятизначною цифрою) тощо. Все це означало, що в цілому задовільно працюючу соціальну систему попередньої економіки було втрачено майже повністю.

Порятунком могла б стати ефективно працююча економіка ринкового типу, що й було завданням перехідного періоду. Але на ділі такий вихід не спрацював, оскільки, поперше, приватні підприємства не виявилися більш економічно ефективними, як передбачалося, по-друге, регулююча роль держави в економіці водночас майже припинилася, по-третє, не було поставлено завдання по створенню соціальної сфери нового типу адекватного ринковій економіці.

Другий етап ринкових перетворень (1999 – 2007 рр.), як відомо, ознаменувався поступовим виходом з кризи і початком, нехай і компенсаційного, економічного зростання, що і теоретично і практично мало привести до поступового створення умов соціального спрямування української економічної моделі. Позитивні

зрушення в цьому напрямі дійсно відбувалися, незважаючи на непросту політичну складову розвитку українського суспільства. Ці зрушення можна охарактеризувати за такими ознаками, як поступове зниження природного рівня безробіття до 4-5 % за умови більш сталого виробництва і інфраструктури суб'єктів всіх форм власності; активізація регулюючої ролі держави в економіці, регулювання і контроль подальшої приватизації; підвищеної уваги до соціальних проблем з боку державних, колективних і приватних установ тощо.

Третій етап розпочався з 2008 року і пов'язаний з фінансово-економічною кризою не тільки національного, а й світового масштабу. Звісно, що за таких умов єдиними заходами відносно соціальної сфери країни можуть бути лише надзвичайні заходи, пов'язані перш за все з рятуванням економіки: іноземні кредити, зміна податкової системи, спеціальні закони Верховної Ради щодо соціального захисту найбільш вражених кризою верств населення, мобілізація внутрішніх фінансових резервів. Радикальним заходом є, звичайно, реконструкція виробництва та створення інших умов майбутнього економічного зростання. Але поки що на порядку денному таке завдання не може бути навіть поставленим.

Проте, відомо, що саме економічне зростання може забезпечити реалізацію соціальних програм. А саме: стимулювати ефективний попит (у тому числі інвестиційний і інноваційний), стимулювати товарну пропозицію, технічний і технологічний прогрес, змінити структуру людського капіталу та місця людини в виробництві і суспільстві, що разом сприятиме розширенню відтворення та створенню економічної платформи соціального спрямування економічної моделі.

Наголосимо на тому, що економічне зростання не стає самоціллю лише за умови його спільності із соціальними критеріями та загальнонаціональними інтересами. Поряд із такими показниками, як зростання інвестицій і інновацій у виробництво, випереджаюче зростання наукомістких галузей з високою нормою додаткової вартості і т.п. в наш час суттєвого значення набувають соціальні фактори: подолання високої диференціації доходів, більш справедливий розподіл національного доходу, підвищення питомої ваги заробітної плати у ВВП тощо.

Проаналізуємо, які сучасні економічні теорії можуть стати у пригоді для формування сьогоденної економічної політики української

влади.

Почнемо з неокласицизму, який протягом ХХ ст. продемонстрував досить суттєві метаморфози. Якщо коротко, то вони виявилися у концептуальних розходженнях між старою і новою неокласичною теорією, коли в процесі еволюції вона відійшла від загальної ідеї оптимальної поведінки індивіда і конкурентної рівноваги (адаптивний процес) і схиляється сьогодні до розуміння прийняття рішень економічними агентами через оптимізацію з урахуванням обмежень і невизначеності (безумовна рівновага системи за умови допустимої множини рішень кожним з агентів). Однак, дійсність не підтверджує цю тезу, як і передбачав Кейнс. Система не «виправляється» самостійно і автоматично. Причиною цей вчений вважав той факт, що збереження не є тотожними ефективному попиту на майбутні споживчі товари, а бажання незайнятих працювати не трансформується автоматично в ефективний попит на поточні споживчі блага. Потрібна стабілізаційна політика держави з управління сукупним попитом.

Тому знов повертаючись до Кейнса та посткейнсіанства, спробуємо довести, що саме тут належить шукати рецепти виходу з кризи і повернення на шлях соціалізації економічної системи України, що відповідає світовій тенденції. Звісно, з урахуванням сучасного стану її економіки та соціальних традицій і в інституціональному полі.

Умовно і наскільки це можна відобразити у форматі статті, сутність своєї теорії Кейнс пов'язував із споживчою функцією, з так званим принципом ефективного попиту. Як відомо, він поставив під сумнів ту тезу, що «пропозиція сама породжує попит» (закон Сея) і довів, що сукупна пропозиція товарів і сукупний попит на них не обов'язково повинні співпадати, а отже, йдеться про збільшення останнього. І забезпечити це зростання попиту неможливо чисто ринковими заходами – потрібно втручання держави. Другою суттєвою частиною ефективного попиту є концепція мультиплікатора (коефіцієнт, що відображає кількісну залежність між об'ємом національного доходу, сукупного попиту і загальною сумою інвестицій), за якою зростання інвестицій приводить до зростання зайнятості, доходів та витрат на споживання, що у свою чергу сприяє ємкості ринку і створює сприятливі умови для зростання виробництва, а отже знову зайнятості і доходів. Кейнсіанський мультиплікатор знаходиться у прямо пропорційній залежності

від приросту національного доходу і у зворотньо пропорційної залежності від приросту інвестицій за певний період часу.

Саме це положення Кейнса слід вважати головним в обґрунтуванні раціонального втручання держави в економіку (через урядові програми) та фіскальної політики держави як одного із важелів, що забезпечує перетворенню неефективного споживчого попиту в ефективний (через державні витрати). Заради справедливості відзначимо, що ця теорія, хоча й справцює на практиці, особливо за часів невизначеності та рецесії, має певні вади: процентна ставка, державний борг, зовнішні запозичення, зміна податкової системи, інфляція та індексація доходів, незайнятість.

Посткейнсіанці за суттю створили теорію економічного зростання і більшу увагу, ніж сам Кейнс, приділили питанням розподілу доходів. Проте, основою їх поглядів слід вважати так звану фундаментальну невизначеність, тобто такий стан, коли люди (у тому числі суб'єкти підприємництва) не можуть знати наперед про навіть найближчу економічну кон'юнктуру. Х.Ф.Мінські висунув гіпотезу фінансової нестабільності: «...капіталістична економіка породжує фінансову структуру, яка підлягає кризам»[8,с.13]. Дещо узагальнені ознаки посткейнсіанства можна зосередити на таких положеннях, як: інвестиції здійснюються на основі тих рішень про них, що склалися у попередній період, а тому капіталовкладення не залежать від схильності до споживання; схильність до збереження із прибутку є вищим, ніж схильність до збереження із заробітної плати; навряд чи є єдиний показник у складі виробничої функції, що може характеризувати «запас» сукупного капіталу. Розглядаючи сукупний попит як фактор виробничих можливостей, посткейнсіанці запропонували механізм впливу попиту на сферу пропозиції головним чином через інвестиції і кваліфіковану робочу силу, оскільки за період кризи відбувається так званий гістерезис (втрата кваліфікації).

Інституціоналістська позиція посткейнсіанців виходить із необхідності підвищеної ролі економічної політики держави за такими основними напрямками деригування: перерозподіл природної ренти на користь наукомістких та високотехнологічних галузей; зниження процентної ставки з метою перерозподілу фінансових коштів на користь реальної економіки; створення системи підвищення доходів і стимулювання сукупного попиту.

Чим це може допомогти в нашій ситуа-

ції? Поки що мало чим. Але спробуємо вичленити головне – активізація соціально-економічних функцій держави саме у кризовий період. У всякому разі, не можна на тепер сподіватися на ринкову саморегуляцію відтворення чи монетаристські методи виходу з кризи. Зрозуміло, що ці питання є прерогативою наукових колективів, і уряд має прислуховуватися саме до їх порад, а не до порад окремих дослідників. І все ж дозволимо собі висловити деякі з них.

Зовнішні кредити, зокрема кредити МВФ, тобто перший крок, до якого вдався український уряд. Але ж він пов'язаний не тільки з виплатою чималих процентів і обов'язковим поверненням запозиченої суми, а й низкою вимог, які ставить МВФ до України, і які вона виконати не спроможна. То де вихід?

Ми розуміємо, що той крок, який пропонуємо, «не вписується» у будь-яку теорію, але це на перший погляд. Сутність *першої* пропозиції зводиться до тієї реальної ситуації, що склалася: країні вкрай потрібні кошти як для інвестицій в реконструкцію виробництва (без цього кризи не подолати), так і для соціальних потреб. Чому вихід бачиться урядові лише у кредитах МВФ? Чому б не використати внутрішні резерви у вигляді так званого олігархічного капіталу, який накопичено за національний рахунок через приватизацію державного майна і пограбування громадян? На будь якій умові – у вигляді запозичень чи незворотних асигнувань певну частку капіталу наші (!) власники мільярдів змогли б вилучити з обороту чи з офшорів. Мова не йде про те, щоб «відняти і поділити», а про соціальну відповідальність бізнесу, зокрема великого.

Друга пропозиція зводиться до регулювання Національним банком процентної ставки (інвестиційної і споживчої) у бік її зниження. Українська практика надає сьогодні взірць суттєвого її підвищення, що аж ніяк не відповідає теорії циклічності відтворення, за якою саме процентна ставка має знижуватися у період рецесії і поживлення економіки. Штучно створений стан із високою процентною ставкою комерційних банків є неприродним, тому повинен бути врегульованим державою через відповідні дії НБ. Саме зниження цієї ставки може стимулювати активізацію виробничої діяльності і сприяти підвищенню сукупного попиту.

Третім заходом повинна стати пов'язана з попереднім активізація діяльності уряду і парламенту з регулювання інвестицій щодо їх спрямування перш за все у ті сфери і галузі, від

яких залежить вихід з кризи і які спроможні до їх ефективного використання. Інакше зовнішні чи внутрішні позики коштів можуть бути витраченими лише «на проїдання» без перспективи поштовху розширеного відтворення і майбутнього економічного зростання. Тому доцільним слід вважати підвищену увагу уряду до виробництва, зокрема металургійного, хімічного і сільського господарства.

У *четвертій* пропозиції йдеться про сприяння сукупному попиту, по-перше, через будівництво та капітальний ремонт доріг (тим більше за програмою 2012), що потребує металу, обладнання та робочої сили; по-друге, через активізацію владних державних установ в регіонах з організації громадських робіт, що потребує найменших коштів і розраховано на відносно низьку оплату праці хоча б на рівні виплат по безробіттю; по-третє, через активізацію діяльності молодіжних організацій, які вже майже втратили притаманний їм запал та віру у майбутнє.

Таким чином, розглянуті теоретичні постулати кейнсіанства, деякі моделі соціального спрямування економічної системи та сукупність запропонованих заходів звісно не зможуть змінити докорінно кризову ситуацію в країні, але, на наш погляд, спроможні прискорити вихід з неї та створити умови побудови української економічної моделі соціального

спрямування.

Література

1. Гэлбрейт Дж.К. Экономические теории и цели общества. – М.: Прогресс, 1976. – 406 с.
2. Денисон Э. Исследование различий в темпах экономического роста. – М.: Прогресс, 1971. – 645 с.
3. Эрхард Л. Благосостояние для всех. – М.: Начала-пресс, 1991. – 332 с.
4. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег. Антология экономической классики. – М.: Гелиос АРВ, 2002. – 352 с.
5. Abraham H. Maslow. Motivation and Personality. N.Y. «Harper and Row. 1954. – p.80-106.
6. Пороховский А.А. О российской модели рыночной экономики // Вестник МГУ. – Серия 6. Экономика. – 2005. – №1. – С.27-40
7. Головінов О.М. Державний сектор сучасної економіки: питання теорії / Автореферат докторської дисертації. – Донецьк, 2009
8. Minsky H.P. Financial Instability Hypothesis: An Interpretation of Keynes and An Alternative to “Standard” Theory // Nebraska Journal of Economics and Business, 1977. – P.5-16.

Статья поступила в редакцию 25.05.2009

Н.К. ЮЩЕНКО, к.е.н., доцент,
Донецкий национальный технический университет

РОЛЬ СФЕРИ ПОСЛУГ У СВІТОВІЙ І НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІКАХ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Підвищення рівня життя, зміни психології і структури споживання людства призвели до стрімкого розвитку сфери послуг у світовій економіці, особливо у другій половині двадцятого століття. Процеси інтеграції та глобалізації сучасного світового господарства роблять цю тенденцію характерною для більшості країн світу. Практика свідчить, що сфера послуг є однією з найважливіших і швидкозростаючих складових сучасної світової економіки. Так, у розвинених країнах світу частка сфери послуг в структурі ВВП перевищує 70%, в ній зайнято понад 60% робочої сили (у США – до 75%) [1, с. 155].

В умовах економічної глобалізації сфера послуг стає одним із впливових чинників, від яких залежить зростання економіки, підвищення конкурентоспроможності країни на сві-

тових ринках, зростання добробуту населення. Тому дослідження тенденцій розвитку сфери послуг, її постійної диверсифікації, механізмів функціонування та регулювання в умовах глобалізації має не лише теоретичне, але й практичне значення.

Особливо актуальне дослідження цих проблем для України, оскільки сфера послуг в країні ще не набула адекватного розвитку – її частка в структурі зайнятості та ВВП залишається доволі низькою.

Проблеми формування й розвитку ринку послуг у світовій економіці найшли відображення в працях закордонних і вітчизняних економістів Дж.Белла, Дж.Гелбрейта, К.Кларка, Ф.Котлера, В.Л.Іноземцева, А.П.Кіреєва, А.

© Н.К. Ющенко, 2009